

ЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ВІТАМІНУ Д В СИРОВАТЦІ КРОВІ ЗІ СТУПЕНЯМИ ФІБРОЗУ ТА АКТИВНІСТЮ ЗАПАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Л.В. Мороз, Е.Е.О. Мусаєв, О.А. Гайдук, О.Ф. Шкондіна

Національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Зв'язок з авторами: Мороз Лариса Василівна – професор, д.мед.н., завідувач кафедри інфекційних хвороб з курсом епідеміології Національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, тел. +38 0965363123; E-mail: larisa652002@yahoo.com

У статті представлені результати обстеження 69 хворих з хронічним гепатитом С з різними ступенями фіброзу та активності запального процесу в залежності від рівня вітаміну Д в сироватці крові.

Ключові слова: Хронічний гепатит С, вітамін Д, фіброз

СВЯЗЬ УРОВНЯ ВИТАМИНА Д В СЫВОРОТКЕ КРОВИ СО СТЕПЕНЯМИ ФИБРОЗА И АКТИВНОСТЬЮ ВОСПАЛИТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Л.В. Мороз, Е.Е.О. Мусаев, Е.А. Гайдук, Е.Ф. Шкондина

Национальный медицинский университет им. М.И. Пирогова, г. Винница, Украина

В статье представлены результаты обследования 69 больных с хроническим гепатитом С с различными степенями фиброза и активностью воспалительного процесса в зависимости от уровня витамина Д в сыворотке крови.

Ключевые слова: хронический гепатит С, витамин Д, фиброз.

ASSOCIATION OF VITAMIN D LEVEL IN SERUM WITH DEGREES OF FIBROSIS AND ACTIVITY OF THE INFLAMMATORY PROCESS

L.V. Moroz, E.E.O. Musaev, O.A. Haiduk, O.F. Shkondina

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

The article presents the results of 69 patients with chronic hepatitis C with different degrees of fibrosis and activity of the inflammatory process, depending on the level of vitamin D in the serum.

Key words: chronic hepatitis C, vitamin D, fibrosis.

Вступ. Хронічний гепатит С (ХГС) розглядається ВООЗ як серйозна проблема галузі охорони здоров'я, що зумовлена глобальним поширенням, тривалим перебігом, ускладненнями [1, 2]. HCV-інфекція характеризується великим відсотком хронізації з подальшим ризиком формування цирозу печінки та гепатоцелюлярної карциноми [3-6].

Важливим питанням в лікуванні пацієнтів з ХГС є припинення прогресування фіброзу печінки, що є наслідком різних механізмів ушкодження тканини, викликаних вірусною інфекцією, з кінцевим розвитком цирозу та його ускладнень [7, 8]. У цьому комплексі взаємодії між печінковими та метаболічними факторами, зростає частка досліджень, що підтверджують роль вітаміну Д в важкості перебігу захворювання у пацієнтів з ХГС [9, 10].

Збільшуються докази в різних наукових дослідженнях, що рівні вітаміну Д зворотно корелюють із активністю запального процесу в печінці та стадією фіброзу печінки у пацієнтів з ВГС [11, 12]. Однак, дані інших досліджень не підтверджують зв'язок між рівнем сироваткового вітаміну Д та ступенем морфологічних змін в тканині печінки у хворих на ХГС [13, 14].

Метою нашого дослідження було оцінити рівні вітаміну Д в сироватці крові хворих на ХГС в залежності від фібротичних змін в печінці та активності запального процесу.

Матеріали та методи дослідження. Під спостереженням знаходилося 69 хворих на ХГС з 1-м генотипом вірусу. Серед обстежених було чоловіків 44

(63,8%), жінок 25 (46,2%), середній вік пацієнтів становив $43,72 \pm 1,64$ років. Всі хворі знаходились на стаціонарному або амбулаторному лікуванні в Вінницькому міському гепатологічному центрі протягом 2013-2016 рр.

Всім хворим була проведена пункційна біопсія печінки з подальшим гістологічним дослідженням біоптатів та визначенням вираженості некрозо-запальних змін та ступеня фіброзу в тканині печінки за METAVIR.

Хворим визначали рівні 25-гідроксихолекальцеферолу (25-ОН віт. Д₃), вітаміну Д загального, ІЛ-6 та ІЛ-1β. Рівень 25-гідроксихолекальцеферолу (25-ОН віт. Д₃) визначався методом хемілюмінесцентного магнетичного імуноаналізу на тест-системах АВВОТ Diagnostics (США). Вітамін Д загальний визначався методом імуноферментного аналізу з використанням тест-систем EUROIMMUN (Німеччина). Рівні загального та іонізованого кальцію та фосфору визначалися на тест-системах Roche Diagnostics (Швейцарія). Рівні ІЛ-6 та ІЛ-1β визначали імуноферментними методами з використанням стандартних наборів фірми IMMUNOTECH, Франція.

Статистична обробка отриманих результатів проводилась за допомогою «STATISTICA 5,5» з використанням параметричних і непараметричних методів оцінки отриманих результатів. Останній належить ЦНІТ Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, ліцензійний №АХХR910А374605FA.

Результати дослідження. Згідно отриманих даних більше половини з

обстежених хворих на ХГС (55,07% – 38 зразків) мали помірні некрозозапальні зміни в тканині печінки (A₂) (рис.1). В третині біоптатів (33,33% – 23 зразка) були виявлені ознаки мінімального запалення. Найменша кількість пацієнтів мала виражені некрозозапальні зміни в печінці (11,60% – 8 зразків).

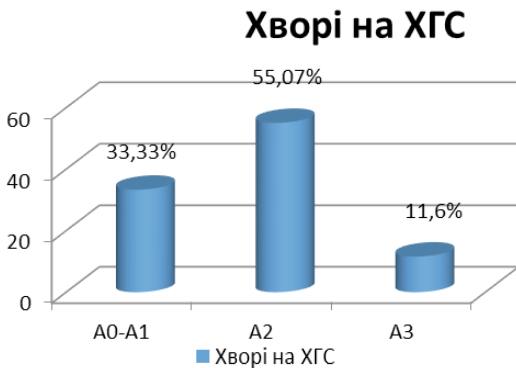

Рисунок 1. Розподіл хворих на ХГС в залежності від ступеня активності запального процесу

Ми не виявили достовірної різниці в рівні 25-ОН віт. Д₃; вітаміну Д загального; загального, іонізованого кальцію та фосфору в сироватці крові у хворих на ХГС в залежності від вираженості некрозозапальних змін в печінці. Проте, рівні ІЛ-6 та ІЛ-1β проявили зростання, відповідно наростанню запалення в тканині печінки. Так, рівень ІЛ-6 в сироватці крові у хворих з вира-

женими запальними змінами в тканині печінки був в 1,31 разів вищий, ніж у хворих з помірними змінами та аж в 3,8 рази – порівняно з пацієнтами з наявністю мінімального запалення в печінці (табл.1). Рівень ІЛ-1β в сироватці крові зростав при вираженому запаленні в печінці в 1,38 та 2,71 рази, в порівнянні з помірними та мінімальними некрозозапальними змінами в тканині печінки, відповідно.

Отримані дані показали, що мінімальні фібротичні зміни в печінці (F₀₋₁) були при гістологічному дослідженні в біоптатах 28,98% (20 зразків) обстежених хворих (рис. 2). Помірний фіброз (F₂) фіксувався у 36,23% (25 зразків) хворих на ХГС. Виражені фібротичні зміни в тканині печінки виявляли у 27,54% (19 зразків) пацієнтів. Найменша кількість з обстежених хворих мала циротичні зміни в печінці за даними гістологічного дослідження, лише 7,25% (5 зразків).

На відміну від некрозозапального процесу, ми виявили зміни рівнів 25-ОН віт. Д₃, вітаміну Д загального у хворих на ХГС з різним ступенем фіброзу печінки. Обидва показники достовірно знижувалися в міру наростання фібротичних змін у тканині

Таблиця 1.

Рівні показників загального вітаміну Д та 25-ОН віт. Д₃ і цитокінів у хворих на ХГС з різними стадіями активності запального процесу

Показники ІГА	ІЛ-6	ІЛ-1В	Вітамін Д загальний, нг/мл	25-ОН віт. Д ₃ , нг/мл
A1 n=23	16,38±0,06	22,21±0,03	29,54±0,850	28,62±1,03
A2 n=38	47,60±0,05*	43,58±0,04*	28,82±0,710	26,29±1,38
A3 n=8	62,26±0,02*	60,17±0,03*	27,25±1,031	23,32±0,56

Примітка*: p<0,05 - порівняно з різними ступенями активності запального процесу

печінки. Так, вже при наявності помірного фіброзу печінки в сироватці крові хворих на ХГС рівень 25-ОН віт. D₃ знижувався в 1,85 разів (табл. 2). Практично такий показник зберігався в групі хворих з вираженим фіброзом – в 1,76 разів. У пацієнтів з цирозом печінки за даними гістологічного дослідження рівня 25-ОН віт. D₃, в сироватці крові зменшувався в 2,16 разів.

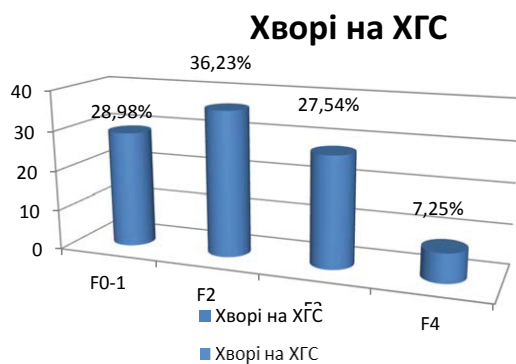

Рисунок 2. Розподіл хворих на ХГС в залежності від ступеня фіброзу.

Аналогічна картина спостерігалася і зі змінами рівня вітаміну Д загального, що зменшувався при помірному фіброзі печінки в 1,24 рази, у порів-

нянні з початковими стадіями фіброзу. Виражена стадія фіброзу печінки у хворих на ХГС супроводжувалася зниженням рівня вітаміну Д загального вже в 1,38 разів. Однак, найбільше зниження даного показника спостерігалось у хворих з циротичними змінами – в 1,74 рази. Як і у випадку з некрозо-запальними змінами в тканині печінки, не було виявлено достовірних змін у рівнях загального, іонізованого кальцію та фосфору в сироватці крові у хворих на ХГС, в залежності від ступеня фіброзу.

На відміну від зниження рівнів 25-ОН віт. D₃, вітаміну Д загального, фібротичні зміни в печінці, за нашими даними, супроводжувалися підвищенням рівнів прозапальних цитокінів ІЛ-6 та ІЛ-1β. Так, рівень ІЛ-6 в сироватці крові у хворих на ХГС вже при наявності помірного фіброзу (F₂) зростав в 2,44 рази порівняно з пацієнтами з початковими стадіями фіброзу (F₀₋₁) (табл.3).

При вираженому фіброзі (F₃) даний показник зростав вже в 3,11 рази. Найбільше рівень ІЛ-6 в сироватці

Таблиця 2.

Рівні показників загального вітаміну Д та 25-ОН віт. D₃ і показників кальцієво-фосфорного обміну у хворих на ХГС з різними стадіями фіброзу

Показники / Ступені фіброзу	Вітамін Д загальний, нг/мл	25-ОН віт. D ₃ , нг/мл	Кальцій загальний (сироватка), ммоль/л	Кальцій іонізований (сироватка), ммоль/л	Фосфор, ммоль/л
F0-F1 n=20	34,54±0,85	37,62±1,03	2,33±0,11	1,28±0,04	1,14±0,11
F2 n=25	27,82±0,71*	20,29±1,38*	2,43±0,07	1,25±0,01	1,09±0,04
F3 n=19	24,95±1,03*	21,32±0,56*	2,41±0,08	1,26±0,12	1,11±0,08
F4 n=5	19,89±1,01*	17,43±1,41*	2,39±0,15	1,24±0,09	1,08±0,12

Примітка *: p<0,05 - порівняно з різними ступенями фіброзу

**Рівень показників загального вітаміну Д та 25-ОН віт. Д₃
і цитокінів у хворих на ХГС з різними стадіями фіброзу**

Показники Ступені фіброзу	IL-6	IL-1B	Вітамін Д загальний, нг/мл	25-ОН віт. Д ₃ нг/мл
F ₀ -F ₁ n=20	17,39±0,16	23,31±0,13	34,54±0,85	37,62±1,03
F ₂ n=25	42,50±0,03*	43,51±0,24*	27,82±0,71*	20,29±1,38*
F ₃ n=19	54,16±0,11*	55,27±0,09*	24,95±1,03*	21,32±0,56*
F ₄ n=5	62,26±0,02*	63,17±0,03*	19,89±1,01*	17,43±1,41*

Примітка *: $p < 0,05$ - порівняно з різними ступенями фіброзу

крові зростав у групі хворих з цирозом печінки (F₄) – в 3,56 разів. Стосовно рівня IL-1β, також відбувалося його достовірне зростання в сироватці крові в міру наростання фібротичних змін в печінці в 1,87, 2,37 та 2,71 рази при F₂, F₃ та F₄, відповідно, порівняно з початковим фіброзом (F₀₋₁).

Висновок: спостерігається достовірне зниження рівнів 25-ОН віт. Д₃ та вітаміну Д загального у хворих на ХГС при наростанні фібротичних змін в тканині печінки.

Література

- Lanini S, Easterbrook PJ, Zumla A, Ippolito G. Hepatitis C: global epidemiology and strategies for control. Clin Microbiol Infect 2016; 22: 833-838 [PMID: 27521803 DOI: 10.1016/j.cmi.2016.07.035]
- Вірусний гепатит С: адаптована клінічна настанова, заснована на доказах / [Голубовська О.А. Ліщишина О.М. Андрейчин М.А. та ін.]. – 2014. - Додаток до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 02.04.2014 № 233. – 90 с.
- Malham M, Jørgensen SP, Ott P, et al. Vitamin D deficiency in cirrhosis relates to liver dysfunction rather than aetiology. World J Gastroenterol. 2011;17:922-5.
- Oliveira KS. Is there an association between vitamin D and liver fibrosis in patients with chronic hepatitis C? Arq Gastroenterol • 2017. v.54 No.1 Jan/Mar P.- 57-59.
- Baur K, Mertens JC, Schmitt J, et al. Combined effect of 25-OH vitamin D plasma levels and genetic vitamin D receptor (NR 1H1) variants on fibrosis progression rate in HCV patients. Liver Int. 2012; 32:635-43.
- Gerova DI, Galunska BT, Ivanova II, et al. Prevalence of vitamin D deficiency and insufficiency in Bulgarian patients with chronic Hepatitis C viral infection. Scand J Clin Lab Invest. 2014;9:1-8.
- Matsumura T, Kato T, Sugiyama N, et al. 25-Hydroxyvitamin D3 suppresses hepatitis C virus production. Hepatology. 2012;56:1231-9.
- Petta S, Cammà C, Scazzone C, et al. Low vitamin D serum level is related to severe fibrosis and low responsiveness to interferon-based therapy in genotype 1 chronic hepatitis C. Hepatology. 2010;51:1158–67.
- Rahman AH, Branch AD. Vitamin D for your patients with chronic hepatitis C? J Hepatol 2013;58:184-9
- Iruzubieta P, Terán, Crespo J, Fábrega E. Vitamin D deficiency in chronic liver disease. World J Hepatol 2014;6:901-915.

11. Kitson MT, Dore GJ, George J, et al. Vitamin D status does not predict sustained virologic response or fibrosis stage in chronic hepatitis C genotype 1 infection. *J Hepatol* 2013;58:467-472.
12. Kitson MT, Sarrazin C, Toniutto P, Eslick GD, Roberts SK. Vitamin D level and sustained virologic response to interferon-based antiviral therapy in chronic hepatitis C: a systematic review and meta-analysis. *J Hepatol* 2014;61:1247-1252.
13. Sebastiani G, Gkouvatsos K, Pantopoulos K. Chronic hepatitis C and liver fibrosis. *World J Gastroenterol* 2014; 20: 11033-11053 [PMID: 25170193 DOI: 10.3748/wjg.v20.i32.11033]
14. Iruzubieta P, Teran A, Crespo J, Fabrega E. Vitamin D deficiency in chronic liver disease. *World J Hepatol* 2014; 6: 901-915 [PMID: 25544877 DOI: 10.4254/wjh.v6.i12.901]